

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

Трета меѓународна научна конференција
„Науката – подршка на развојот во
Република Македонија“

Скопје 29-30 јануари 2016

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ: Трета меѓународна научна конференција
„Науката – поддршка на развојот во Република Македонија“

Организатор: Институт за дигитална форензика
Универзитет „Евро-Балкан“ - Скопје

Уредник: Проф.д-р Сашо Гелев

Издавач: Универзитет „ЕВРО-БАЛКАН“ Скопје
Република Македонија
www.euba.edu.mk

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

001.3:330/378(497.7)(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција (3 ; 2016 ; Скопје)

Науката - поддршка на развојот во Република Македонија : зборник
на трудови / Трета меѓународна научна конференција, Скопје 29-30
јануари, 2016 ; [уредник Сашо Гелев]. - Скопје : Универзитет
"Евро-Балкан", 2016. - 208 стр. : илустр. ; 30 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија кон трудовите. - Abstract

ISBN 978-608-4714-15-6

а) Научен развојот - Општествени науки - Македонија - Собири
COBISS.MK-ID 100693514

Сите права ги задржува издавачот и авторите

Програмски одбор

- Проф. Д-р Митко Панов, Универзитет Евро Балкан - Претседател
- проф. Д-р Сашо Гелев – Електротехнички факултет Радовиш Универзитет Гоце Делчев Штип, Република Македонија копретседател
- Проф. Д-р Влатко Чингоски, Електротехнички факултет Радовиш Универзитет Гоце Делчев Штип, Република Македонија
- Проф. Д-р Божо Крстајиќ, Електротехнички факултет - Подгорица, Црна Гора
- Проф. д-р Здравко Скакавац, Факултет за правне и пословне студии, Универзитет УССЕ, Нови Сад;
- Проф. д-р Лада Садиковиќ, Факултет за криминалистика, криминологија и безбедност, Универзитет во Сараево;
- Проф. Д-р Тони Стојановски, Австралија
- Проф. д-р Гордан Калајџиев, Правен факултет, Универзитет Св. Кирил и Методиј – Скопје, Република Македонија
- Д-р Никола Протрка, Полициска академија, Загреб, Република Хрватска
- Проф. Д-р Стефан Сименов, Академија за внатрешни работи на Р. Бугарија
- Проф. д-р Весна Матијашевиќ Покупец, Универзитет Евро Балкан
- Доц. д-р Вангел Ноневски, Универзитет Евро Балкан
- Доц. д-р Роман Голубовски, Електротехнички факултет Радовиш Универзитет Гоце Делчев Штип, Република Македонија
- Д-р Зоран Нарашанов, Винер осигурување, Скопје, Република Македонија
- Проф. д-р Марјан Николовски, Факултет за безбедност, Универзитет Св. Климент Охридски, Битола, Република Македонија
- д-р Дијана Стојановиќ Ѓорѓевиќ, Универзитет Евро Балкан

Организациски одбор

- Проф. д-р Сашо Гелев, претседател
- Доц. Д-р Мимоза Клековска, член
- Доц. Д-р Снежана Черепналковска-Дуковска, член
- Доц. д-р Вангел Ноневски, член
- М-р Игор Панев, член
- Зорица Каевиќ, член
- Ивана Гелева, член

ПРЕДГОВОР

Конференцијата се организира да се согледа влијанието на науката – како основна подршка во развојот на Република Македонија.

Пред две години за прв пат ја организиравме оваа конференција со цел студентите од вториот и третиот циклус на студии да се оспособат за пишување и презентирање научно-стручни трудови, а останатите учесници да ги пренесат своите најнови истражувања во посочените области.

Втората конференција во однос на првата по бројот на презентирани трудови беше успешна. Презентирани беа повеќе од 60 труда.

Третата конференција се одржа малку подоцна со помал број на трудови но по квалитетни. Најдобрите трудови од оваа конференција покрај зборникот на трудови од конференцијата, ќе излезат и во наше списание со интенција тоа да прерасне во меѓународно списание.

Проф. Д-р Сашо Гелев

СОДРЖИНА

Хермина Гацова Универзитет Евро Балкан - Скопје

Криптирањето на минатиот век-Виждеровата шифра.....	8
угд 003.26.09:004.6.056.5	

*Марјан Крстевски, Министерство за одбрана на Република Македонија**д-р Сашо Гелев, Електротехнички факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,*

Ransomware – Компјутерски вирус на денешницата.....	15
угд 004.492:004.738.4.056.5	

Ана Дамјановска, Народна банка на Република Македонија

Невработеноста во ЕУ, со осврт на жените и пазарот на труд.....	22
угд 331.56(4-672ЕУ),2005/2014“	

д-р Влатко Чингоски, Универзитет "Гоце Делчев" - Штип

Можности за искористување на соларната енергија како примарен енергетски ресурс.....	29
угд 620.97:621.311.243	

*Пепа Ташева, Универзитет "Евро Балкан" – Скопје**Ристо Христов*

Општествените мрежи, медиуми кои овозможуваат општествена (не) одговорност.....	40
угд 316.472.45:316.62	

*Весна Јуруковска**Зорица Каевик**Проф. Д-р Билјана Капушевска*

3Д Печатење – забни керамички реставрации.....	48
угд 616.314-74:615.46	

Д-р Фросина Николовска, м-р Зорица Каевик, Благица Андреевска,

3Д Печатење-нова ера во маркетинг огласувањето.....	56
угд 659.148:004.946(100)	

Ива Манова Универзитет Евро Балкан - Скопје

Однесување на потрошачите.....	64
угд 366.1	

*Д-р Ристо Христов,**д-р Сашо Гелев, Електротехнички факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,*

Рангирање на пријателите на општествената мрежа FACEBOOK базирано на корисничките профили.....	72
угд 004.773.6/7:004.62.043]:316.472.45	

*Дарко Наумовски Министерство за одбрана**Д-р Сашо Гелев, Електротехнички факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,*

Детска компјутерска порнографија.....	81
угд 343.542.1-053.2:004.738.5	

*Билјана Петревска, Факултет за туризам и бизнис логистика, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,**Влатко Чингоски, Електротехнички факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,*

Енергетска ефикасност во хотелската индустрија:Случај на хотелот „Фламинго“ - Гевгелија, Македонија.....	90
угд 620.9-027.236:640.412(497.715)	

<i>Д-р Марјан Николовски, Факултет за безбедност Универзитет Свети Климент Охридски - Битол</i>	
<i>Александар Стевановски, Универзитет Евро Балкан - Скопје</i>	
<i>Александрос Спасов, Универзитет Евро Балкан - Скопје</i>	
Примена на современи методи и средства при сузбивање на криминалитетот во областа на злоупотреба на платежните картички.....	96
угд 343.52:[336.747.5:004.083.1	
<i>Д-р Павлина Стојанова, Славјански универзитет- Свети Николе</i>	
<i>Д-р Ленче Петреска, Славјански универзитет- Свети Николе</i>	
Ревизија на микрофинансиски институции.....	105
угд 657.62:336.71.012.64(497.7)	
<i>Д-р Павлина Стојанова, Славјански универзитет- Свети Николе</i>	
<i>Д-р Ленче Петреска, Славјански универзитет- Свети Николе</i>	
Ревизија на недвижности постројки и опрема со примена на суштински тестови на трансакции и салда.....	112
угд 657.6:657.421.1(497.7)	
<i>д-р Дијана Стојановиќ Ѓорѓевиќ Универзитет Евро Балкан - Скопје</i>	
Ги исполнува ли Република Македонија условите за изготвување на успешен политички план за интегрирање на родовиот аспект во политиката?.....	119
угд 342.722:005(497.7)	
<i>Д-р Ленче Петреска, Славјански универзитет- Свети Николе</i>	
<i>Д-р Павлина Стојанова, Славјански универзитет- Свети Николе</i>	
Стратегиски маркетинг пристап на претпријатијата на меѓународниот пазар.....	127
угд 658.8:005.21]:339.13(100)	
<i>Aleksandar Nacev, Director, Directorate for Security of Classified Information, Republic of Macedonia</i>	
Communication and information systems (CIS) security of classified information.....	134
угд 351.083.8:004	
<i>Стефан Перовски Универзитет Евро Балкан - Скопје</i>	
<i>Маријана Патирова Универзитет Евро Балкан - Скопје</i>	
<i>Емилија Велиновска Универзитет Евро Балкан - Скопје</i>	
Човек во средина напад на компјутерска мрежа користејќи "ARP Spoofing"	138
угд 004.491:004.738	
<i>Маријана Патирова Универзитет Евро Балкан - Скопје</i>	
<i>Емилија Велиновска Универзитет Евро Балкан - Скопје</i>	
<i>Стефан Перовски Универзитет Евро Балкан - Скопје</i>	
Социјални мрежи и говор на омраза.....	144
угд 004.773.61.7:[316.625:316.613.434	
<i>Емилија Велиновска Универзитет Евро Балкан - Скопје</i>	
<i>Маријана Патирова Универзитет Евро Балкан - Скопје</i>	
<i>Стефан Перовски Универзитет Евро Балкан - Скопје</i>	
Злоупотреба на децата на социјалните мрежи.....	150
угд 343.62-053.2:004.773.61.7	
<i>Марјан Крстевски, Министерство за одбрана на Република Македонија</i>	
<i>Николче Петковски, Министерство за одбрана на Република Македонија</i>	
<i>Горан Боримечковски Министерство за одбрана на Република Македонија</i>	
Заштита од малициозни програми.....	157
угд 004.491.056.54	
<i>Игор Панев, Дренуша Камбери, Универзитет Евро Балкан - Скопје</i>	
Организациски конфликти и нивното влијание во ефикасноста на организациите.....	165
угд 005.336.1:005.334.2	
005.334.2(091)	

Александар Стевановски, Универзитет Евро Балкан - Скопје

Александрос Спасов, Универзитет Евро Балкан - Скопје

Обновување на изгубени податоци..... 172

угд 004.62.004.451.5

Благица Андреевска

Канцаларија без хартија..... 182

угд 005.92:004.9.031.42

Д-р Ристо Христов

Д-р Сашо Гелев, Електротехнички факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип,

Дарко Наумовски, Министерство за одбрана на Република Македонија

Заштита на нематеријално културно наследство преку дигитализација..... 189

угд 930.85:39:[621.391.037.33:004.932/.934

Никола Јовановски

Снежана Христова

Предлог модел за обликување на мултимедиски веб содржини спрема педагошката
пракса во Република Македонија..... 199

угд 004.774.032.6:37.091.322.7

Детска компјутерска порнографија

Апстракт: Интернетот е комплексна, анархична и мулти – национална средина во која што основните концепти на регулирање на содржините се многу тешко применливи. И покрај генералната перцепција, Интернетот не може да биде рај на беззаконието. Постои генерален консензус дека границата на слобода во половата определеност и слободното изразување треба да биде повлечена пред детската порнографија која што е недозволив, нехуман и неприроден чин. Водејќи се од сериозноста на овој проблем, многубројни меѓународни организации и тела се посветени на експлицитно, недвосмислено и прецизно оформување на правната рамка за овој вид на криминалитет. Со таа цел донесени се многубројни конвенции, декларации, протоколи, резолуции, понатаму, одржани се многубројни средби и конференции со цел да се хармонизира законодавството на овој план.

Клучни зборови: детска порнографија, дете, малолетник, псевдо – фотографии, порнографски материјал, Интернет, меѓународна легислатива

Abstract

Internet is complex, anarchic and multi – national environment in which the basic concepts of regulating contents are difficult to be applied. Despite, the general perception, Internet can't be a paradise for unlawfulness. There is a general consensus that sets the limit of freedom of sexual orientation and freedom of expression. This consensus doesn't include child pornography which is prohibited, inhuman and unnatural act. Because of the seriousness of this problem, it's been treated by numeral international organizations which are enthusiastic about explicit, without ambiguity and precise construction of the law frame for this kind of criminal phenomenon. Therefore, numerous Conventions, Declarations, Protocols, Resolutions etc are been brought, also numerous agreements, conferences were held with the purpose of harmonization of law in this matter.

Keywords: Child Pornography, child, minor, pseudo photography, pornographic material, Internet, international legislative

Детска компјутерска порнографија

Најмладата популација како ранлива категорија е изложена на масовна електронска комуникација преку интернет, а тоа претставува потенцијален ризик да станат жртви на компјутерска детска порнографија и за инволвирање на децата во сексуална експлоатација. Малолетната популација се повеќе комуницира со останатиот свет преку компјутерски систем, преку социјалните мрежи на интернет. Компјутерската детска порнографија е криминално однесување кое не се препознава, ретко се пријавува, тешко се докажува и спречува, а има голема „темна бројка“. Компјутерската детска порнографија спаѓа во сексуалната злоупотреба

на деца преку интернет. Како појавен облик на сексуална злоупотреба, компјутерската детска порнографија може да доведе до сексуална експлоатација, односно кон подведување на малолетничка проституција, секс туризам, трговија со луѓе и сексуално искористување на малолетни лица.¹

Детската порнографија е меѓународен проблем. Децата се изложени на ризик од оние кои се вклучени во производството, дистрибуцијата и потрошувачката на детската порнографија и сето тоа врз децата предизвикува сериозни негативни последици како резултат на порнографската експлоатација.

Интернетот наметнува нови обичаи, норми, правила на однесување, нови можности, но и големи опасности од злоупотреби. Глобалните компјутерски мрежи создадоа услови за развој на нови облици на криминалитет. Се поголемата распространетост и брзиот развој на информациската технологија придонесува за лесна и брза комуникација во светот.

Имајќи ја во предвид зголемената можност од злоупотреби кои можат да се јават како резултат на се пошироката примена на новата технологија, голем број на земји во светот, почнувајќи од 70 - те години на минатиот век, пристапија кон донесување на соодветни законски акти првенствено во сферата на заштитата на податоци и правото на приватност. Децата се многу повеќе изложени на разни опасности поради нивното неискуство или наивноста што произлегува од годините.

Децата се изложени на насилни содржини, непристоен јазик, расистички, политички и сексуални содржини несоодветни за толку мала возраст. Не се ретки случаите кога малолетници објавуваат сексуално експлицитни содржини во кои се вклучени самите тие или нивните другари, а честопати се објавуваат и лични податоци.

Повеќе од половина прикажуваат насилнички полов однос на возрасни врз деца или принуден сексуален контакт меѓу самите деца. Посебно карактеристични се т.н „монтирани-фотографии“, кои се конструирани фотографии направени со голема технолошка софистицираност, користејќи дигитална реконструкција. Зголемените услуги достапни на интернет како и напредокот на дигиталната обработка на слики и достапноста на дигиталните моќни графички програми доведоа до големи промени во обемот, природата и достапноста на детската порнографија.

Интернетот стана место за задоволување перверзни сексуални страсти. Според интернет извори, годишниот профит од детската порнографија на овој медиум е огромен, поради што оваа дејност е прва на ранг-листата на интернет криминалот.

Сериозен проблем во Македонија е достапноста на насилните, еротските и порнографските содржини за децата. Дневните весници, телевизиските серии, интернетот изобилуваат со слики и реклами за жешки линии и агенции кои отворено нудат контакти.

Децата како ранлива група, користејќи ги привлечиите на информатичкиот развој во сè поголема мерка се изложени на разни негативни деривати, кои промовирајќи насилство и порнографија го разградуваат нивниот вредносен систем, воедно и вредносниот систем на нашата заедница. Еден од вознемирувачките феномени е и детската порнографија која што во последните години е многу раширена на страните на интернетот. Интернетот е лесен за злоупотреба и дава голем број можности за неговото криминално искористување. Голем број на педофили, токму од тие причини користат интернет како место преку кое можат анонимно да дојдат до детската порнографија, како и да остварат контакт и комуникација со деца. Интернетот не создава педофили, педофилите го злоупотребуваат интернетот се со цел полесно да дојдат до своите жртви.²

Во прашање е криминал кој ги виктимизира малолетните лица, ги крши основните човекови слобода и права, носи огромен профит, има широка меѓународна димензија и бележи тенденција на постојано зголемување. Со оглед што ниту една земја не е имуна на овој вид софистициран криминал, и нашата земја го има инкриминирано производството и дистрибуцијата на детската порнографија во КЗ на Република Македонија. Иако ова е ново

¹ Tory J. Caeti, Sex Crimes, Part 1, Child Pornography, LETIN -16-40-102 Low Enforcement Treining Network, LLc 2009

² Child Pornography and Sexual Exploitation: European Forum for Child Welfare Position Statement, 3 (Nov. 1993)

дело, не значи дека на овој феномен не треба да му се посвети поголемо внимание. Напротив, со оглед на тоа дека како жртви од ова дело најчесто се малолетните лица и делото спаѓа во криминал на штета на малолетници, а децата се популација која најмногу го користи интернет, од мошне големо значење е токму проучувањето на овој феномен, а се со цел да се остварат прогнози и да се развијат стратегии за заштита и превентива на младата популација.³

Распространетоста на детската порнографија по пат на компјутерските системи низ светот е динамична и е во подем. За многу краток временски интервал само со едно „кликнување на копчето“ материјалите се распространуваат на глобалната светска мрежа насекаде во сите делови на светот.

Посебна опасност при дистрибуцијата на детската порнографска содржина е токму виртуелната слика. Имено, со користење на дигитален графички софтвер можат да се комбинираат две или повеќе слики во една, или пак да се измени сликата и да се направи потполно нова. Тој процес, познат под името „метаморфоза“, овозможува и непорнографските слики на деца да ги претвори и злоупотреби во порнографски содржини. Во денешно време меѓу најкомерцијалните мрежи спаѓаат оние кои нудат компјутерска порнографија или пак нудат директна еротска комуникација помеѓу on-line присутните на мрежата.

Како потенцијални ризици од злоупотреба на интернет на младата популација се појавуваат: долгиот временски период поминат со користење на интернетот, „сурфајки“ по мрежата по разни интернет страници (интернет зависност), посебно веб страници кои содржат детска порнографија, дискусии по форуми и блогови за „жешки теми“, праќање вознемирувачки и заканувачки пораки преку електронска пошта, испраќање и препраќање на лични податоци и слики на непознати лица, комуникација со непознати лица на интернет, намамување на остварување средби со непознати лица, ветувања и уцени и сл.

Кривичен законик на РМ

Прикажување на порнографски материјал на малолетник 136 Член 193 137

(1) Тој што на малолетник кој не наполнил 14 години ќе му продаде, прикаже или со јавно излагање на друг начин ќе му направи достапни слики, аудиовизуелни и други предмети со порнографска содржина или ќе му прикаже порнографска претстава, ќе се казни со затвор од шест месеци до три години. (2) Ако делото е сторено преку средства за јавно информирање, сторителот ќе се казни со затвор од три до пет години.

(3) Со казната од став (2) ќе се казни тој што ќе злоупотреби малолетно лице за изработување на аудиовизуелни слики или други предмети со порнографска содржина или за порнографска претстава.

(4) Предметите од ставовите (1), (2) и (3) ќе се одземат.

Постапување по кривични дела од областа на сексуалната злоупотреба на малолетни лица или деца

Кривичниот Законик на Република Македонија (Сл. весник на РМ бр. 37/96, 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09 и 51/11) во Главата XIX („Кривични дела против половата слобода и половиот морал“) ги предвидува следните кривични дела од областа на сексуалната злоупотреба на децата, и тоа:

Член 122

Под детска порнографија се подразбира порнографски материјал кој визуелно прикажува очигледни полови дејствија со малолетник или повозрасно лице кое изгледа како малолетник, или го прикажуваат малолетникот или повозрасното лице кое изгледа како малолетник во очигледна сексуална положба, или реални слики кои прикажуваат очигледни

³ Sanderson C, Zavodjenje djeteta, (Kako zastititi djecu od seksualnog zlostavljanja- smjernice za roditelje i ucitelje), prevod Zagreb 2005 str.147

полови дејствија со малолетник или го прикажуваат малолетникот или повозрасното лице кое изгледа како малолетник во очигледна сексуална положба.

Производство и дистрибуција на детска порнографија - Член 193-а

(1) Тој што произведува детска порнографија со цел за нејзина дистрибуција или ја пренесува или ја нуди или на друг начин ја прави достапна детската порнографија, ќе се казни со затвор од најмалку пет години.

(2) Тој што набавува детска порнографија за себе или за друг или поседува детска порнографија, ќе се казни со затвор од пет до осум години.

(3) Ако делото од ставовите (1) и (2) на овој член е сторено преку компјутерски систем или друго средство за масовна комуникација, сторителот ќе се казни со затвор од најмалку осум години.

(4) Ако делото од овој член го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

А Н К Е Т А

Детска порнографија и реакција на судовите и полицијата во Република Македонија

1. Кој е профилот на жртви на детска порнографија?
2. Дали исто дете два или повеќе пати било жртва било жртва и дали ист сторител се јавил повторно во иста улога?
3. Дали се преземаат мерки за заштита на дете сведок на детска порнографија?
4. Кои категории на деца се посебно изложени на ризик?
5. Со кои служби/организации сте соработувале?
6. Дали учествуваат во програми за превенција?
7. Дали имате препораки и предлози за подобрување на состојбата и надминување проблемите со детска порнографија?

1. Кој е профилот на жртви на детска порнографија?

- **Судови**

Нешто помалку од половина од испитаните судови не дадоа одговор на ова прашање. Оние што одговорија ги имале предвид само случаите по кои работеле, без изнесување општи сознанија. Треба да се истакне дека сите судови не дадоа одговор на сите поставени прашања. Во однос на полот на жртвите од одговорите произлегува дека во најголем број случаи тоа се женски деца, но исто така има значителен број и на машки деца жртви на наведените кривични дела.

Во поглед на возраста на жртвите најчесто тоа се деца од 14,15 и 16 години, но има и деца жртви со многу помала возраст, односно со 7, 8, 9 или 12 години. Децата жртви на наведеното кривично дело во најголем број од делумно дадените одговори во поглед на образовниот статус се со основно образование. Во поглед на етничката припадност најголемиот број жртви се од македонската и ромската етничка заедница, а помал број од албанската, турската или од друга етничка заедница.

Жртвите најчесто се од дисфункционални, социјално загрозувани и сиромашни семејства или од семејства од рурални средини, невработени, а помал број од еднородителски семејства или од разведени родители.

Во поглед на хендикепот и менталната неразвиеност само мал број судови истакнале дека жртви на наведените кривични дела се вакви категории на деца.

- **Полиција**

Според одговорите на полициските органи најчести жртви се женски деца од 11-16 години, а во поглед на образовниот статус најголемиот број се деца со основно или без образование.

Во поглед на етничката припадност најголемот број жртви се од македонската и ромската етничка заедница, а помал број од албанската или од други заедници.

Жртвите најчесто потекнуваат од економски загрозени, невработени, сиромашни, дисфункционални и дезорганизирани семејства. Како жртви се појавуваат и деца кои потекнуваат од семејство во кое имало насилство.

2. Дали исто дете два или повеќе пати било жртва и дали ист сторител се јавил повторно во иста улога?

- Судови

Околу половина од судовите не дадоа одговор на ова прашање. Само еден суд одговори дека едно исто дете било неколкупати жртва, но од различни сторители. Исто така еден суд одговори дека во наведениот период само едно исто лице се појавило како сторител двапати, додека останатите судови кои одговорија наведоа дека немало вакви случаи.

- Полиција

Полициските органи дадоа одговор само во еден случај едно исто дете било двапати жртва од различен сторител, а според јавно обвинителство едно исто дете 11 пати било жртва, но не е наведено дали од ист сторител (Штип), а другите јавни обвинителства одговорија дека немале вакви случаи.

3. Дали се преземаат мерки за заштита на дете сведок на детска порнографија?

- Судови

На прашањето дали и какви мерки за помош и заштита преземаат судовите и јавното обвинителство кога детето се јавува како сведок одговорија само мал број судови и помалку од половината јавни обвинителства. Дел од нив одговорија дека не презеле никакви мерки за помош и заштита, а најголем број дека сослушувањето се врши во присуство на родител, тим од центар за социјални работи (психолог или психијатар), други стручни лица, со присуство на полномошник, односно бранител, во отсуство на обвинетиот и без присуство на јавноста. Еден од судовите само ги цитираше одредбите од Законот за малолетничка правда што се однесуваат на ова прашање без да даде појаснување колку и како тоа во практиката се спроведува. Едно од обвинителствата одговори дека сослушувањето било извршено во посебна просторија, а не во судница, како позитивен пример за соодветен пристап кон детето.

- Полиција

Полициските служби ова прашање го сфатиле исто како судовите и обвинителствата, па одговорија во поглед на начинот на сослушување на децата, но без да наведат други мерки за помош и заштита на децата. Според одговорите на полицијата за секој поединечен случај се известува центарот за социјална работа, при испрашувањето на детето присуствува родител-старател, психолог од центар за социјална работа, испрашувањето на децата се врши во специјална просторија опремена за деца, но таква просторија има само во Скопје, а не и во другите полициски служби низ Републиката. Разговорот со децата жртви го води обучен инспектор. Според одговорите, полицијата официјално нема добиено повратна информација од судовите што се случило со пријавата ниту судска одлука. Во сите случаи полицијата постапува итно и недложно и ги презема сите мерки само еднаш да се разговара со детето, се внимава за потребите на детето заради негова заштита од повторна виктимизација.

4. Кои категории на деца се посебно изложени на ризик?

- Судови и јавно обвинителство

Според одговорите на судовите и јавните обвинителства може да се констатираат приближно исти одговори од кои произлегува дека најизложени на ризик за детска порнографија се децата без родителска грижа, односно запоставените деца, децата од сиромашните семејства, децата на улица, децата корисници на дрога, додека во помал процент децата изложени на семејно насилство, децата вон образованието и децата со посебни потреби. Дел од судовите и јавните обвинителства изјавија дека сите категории деца се подеднакво изложени на ризик.

- Полиција

Според одговорите на полицијата произлегува дека жртви можат да бидат сите наведени категории деца, но дека најзагрозени категории се децата кои живеат под нивото на сиромаштијата, децата без родители и родителска грижа, децата што имаат одреден социјален ризик и слични категории деца.

5. Со кои служби/организации сте соработувале?

- Судови и полиција

На прашањето со кои служби/организации соработувале испитаните органи и институции судовите одговорија дека најчесто соработуваат со: центрите за социјални работи, полицијата и јавното обвинителство, со невладини организации и со други органи и организации. Јавното обвинителство најчесто соработува со: центрите за социјални работи и полицијата, а и полицијата најчесто соработува со: центрите за социјални работи, со образовните институции, но и со советувалишта за родители и деца, Заводот за ментално здравје, со судовите и со други органи. Овие органи наведуваат постоење добра соработка со сите органи и институции без какви било проблеми.

6. Дали учествуваат во програми за превенција?

Од одговорите на судовите е констатирано дека само еден суд учествувал во програма за превенција од детска порнографија, но не е наведено во која, а еден суд побара Народниот правобранител да организира вакви активности во кои ќе ги вклучи судиите.

Полициските органи истакнаа дека се изработени проекти за борба против детска порнографија, при што се одржани работилници и средби со ученици. Превентивните програми, согласно систематизацијата на Министерството за внатрешни работи, ги спроведува и организира посебно Одделение за превенција, а инспекторите исклучиво работат на документирање на податоците за постапување по пријави и настани за соодветното кривично дело. За полициските службеници во рамките на проектите под наслов: „Превенција од детска порнографија“ и „Со спорт за толеранција без насилство“ биле опфатени и обуки за сексуалната злоупотреба и експлоатација на деца.

7. Дали имате препораки и предлози за подобрување на состојбата и надминување проблемите со детска порнографија?

- Судови

Поголемиот дел од судовите дадоа препораки и предлози за подобрување на состојбата и надминување проблемите, а особено преовладуваа следните препораки:

- Едукации и обука на службените лица, особено на социјалните работници, педагозите и психолозите, на децата, на наставниците, претставниците на медиумите, едукација на родителите особено на ризичните семејства и едукација на пошироката јавност;
- Медиумски емисии и капања за подигање на јавната свест;
- Зајакнување на семејството и јакнење на воспитната улога на родителите, но и на просветните работници;
- Зајакнување на казните и изрекување на пропишаните казни;

- Воспоставување на соодветни програми за поддршка и формирање на мобилни стручни тимови кои ќе бидат на располагање 24 часа, како и поставување бесплатна телефонска линија за пријавување на вакви случаи од страна на децата и поттикнување да се пријават вакви појави;
- Превентивно делување и подигање на јавната свест и преку организирање на трибини и јакнење на медиумите;
- Отварање на советувајќишта за работа со семејството во или надвор од центрите за социјална работа и поголема проактивна и заштитна активност на центрите за социјална работа;
- Казнување на сторителите со соодветни казни, а особено ако се членови на семејството;
- Зајакнување на институционалните и човековите капацитети заради давање ефективни услуги на жртвите.
- Како што е видно од одговорите на судовите иако тие воопшто досега не учествувале на никакви обуки во нивните препораки се предлага едукација на сите други професионалци, но ниеден суд не препорача дека има потреба од обука и на судиите.
- Полиција

Полициските органи исто така препорачуваат реализација на повеќе проекти во кои ќе бидат вклучени ученици од средни и основни училишта на кои ќе им бидат образложени постапките, индикаторите и воопшто ќе бидат запознати со проблемот заради распознавање и оспособеност за самозаштита и охрабрување децата да ги пријават овие појави. Полициските органи, меѓу другото, предлагаат:

- Поригорозни мерки за насилниците, но и кон родителите кои недоволно се грижат во воспитувањето на децата;
- Заедничко ангажирање и поголема соработка помеѓу институциите кои се надлежни за заштита и помош на децата жртви на детска порнографија;
- Сензибилизирање на јавноста, за овој проблем и воведување на телефонска линија;
- Превентивни проекти за подигнување на родителскиот капацитет на одредени кризни семејства;
- Обука на просветниот кадар во училиштата и предучилишните установи за детектирање на сомнителни случаи и начинот на постапување во тие случаи, како и на
- психосоцијалните служби во сите установи;

Констатација врз основа на добиените одговори

Врз основа на анализата на добиените одговори по општите прашања поставени во прашалниците до судовите и полицијата може да се констатира следното:

- Во поглед на профилот на деца жртви на детска порнографија најчести се женските деца, но не е за занемарување и бројот на машки деца. Исто така, според сите органи како жртви најчесто се јавуваат деца на возраст од 14 до 16 години, а помал број и на помала возраст. Најчесто жртвите се од македонска и ромска националност со основно образование или без образование и потекнуваат од сиромашни, дисфункционални, конфликтни и социјално загрозувани семејства, а мал дел и од семејства каде што има појава на семејно насилство;
- Како категории на деца кои се најизложени на ризик да станат жртви се децата без родители или без родителска грижа, односно запоставените деца, децата на улица, децата корисници на дрога, сиромашните деца и децата со воспитно-социјални проблеми кои се надвор од образовниот систем;
- Во однос на соработката и координацијата меѓу институциите може да се заклучи дека постои добра соработка само меѓу неколку институции (центри за социјална работа, полиција, правосудни органи), но нема соодветна соработка со образовните и здравствените установи и со други соодветни органи и организации, како и со локалната самоуправа, што е неопходно за успешно справување со ваквите појави и обезбедување помош и заштита на децата;
- Надлежните органи и институции недоволно учествуваат во програми за превенција која има најзначајна улога за спречување и намалување на детската порнографија. Стручните лица кои работат со деца не се доволно обучени и оспособени за правата на децата и за

препознавање на сите видови повреди и злоупотреби на детските права, што е неопходно за правилна и ефикасна превенција, заштита и рехабилитација;

➤ Децата жртви ретко сами го пријавуваат делото. Најчесто тоа го прават други лица или за случајот се дознава врз основа на други сознанија. Тоа упатува на потребата за едукација на децата за нивните права, препознавање на злоупотребите на тие права и нивно охрабрување да ги пријавуваат повредите и злоупотребите до надлежните органи, каде и како можат ги пријавуваат ваквите случаи;

➤ Како основна претпоставка за превентивно делување е едукацијата на децата преку образовниот систем, но и на родителите, службените лица и на целата јавност преку обуки и едукативни трибини, разни медиумски програми и кампањи. Воедно, како превентивна мерка е посочено и построго казнување на сторителите, но и следење и работа со нив за да не го повторат делото;

➤ Постојат недоволно предвидени механизми и начини за рехабилитација на жртвите која исто така недоволно се спроведува;

➤ Во сите органи и институции често недостасуваат финансиски, кадровски и технички услови за преземање превентивни, заштитни или рехабилитациони мерки;

➤ Неопходни се почести истражувања за утврдување на причините кои доведуваат до сторување на ова дело. Исто така, потребно е согласно добиените податоци од истражувањата да се преземаат мерки за елиминација или намалување на причините кои доведуваат до ваква злоупотреба и искористување на децата.

Заклучок

Сексуалната злоупотреба на децата е тема која доста се експлоатира во последните години во светот. Интензивни проучувања и истражувања покажуваат почеток во подигнувањето на степенот на спознавање на една ваква сериозна појава. Иако податоците коишто се добиваат од истражувањата многу ретко можат да се споредуваат, сепак напорите нетреба да застанат. Најпрво треба да се постигне еден консензус за тоа што би опфатила сексуалната злоупотреба на децата како дел од поширокиот поим на сексуална експлоатација и малтретирање, па оттука со прецизно определување да се пристапи кон продлабочени истражувања и анализи.

Темната бројка на оваа појава е навистина голема пред се поради нејзината природа и поради инволвираноста на децата како ранлива група, меѓутоа не можеме во моментот да се потпремеме само на непроверените информации за застапеноста на сексуалната злоупотреба кои секојдневно се пласираат по медиумите. Во справувањето со овој вид криминал Република Македонија презема низа активности и тоа во областа на ратификувањето на меѓународни документи, на законодавно ниво, преземање мерки за јакнење на капацитетите на надлежните институции и особено дизајнирањето сеопфатни програми за обука на судии и јавни обвинители. Изминатиов период во практиката во Република Македонија е забележан значителен пораст на детската порнографија.

Значајно е да се истакне дека минатата и оваа година е забележана појавата на сторители на кривични дела „Производство и дистрибуција на детска порнографија“ сторени преку компјутерски систем, за што е пропишана казна затвор од најмалку 8 години. Овие предмети се во фаза на преткривична постапка и во најкраток можен период се очекува да бидат процесирани пред надлежните судови.

Користена литература:

- [1] Кривичен законик на Р.М., („Службен весник на Република Македонија“, бр. 37/1996, 80/1999, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011).
- [2] Кривичниот Законик на Република Македонија (Сл. весник на РМ бр. 37/96, 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09 и 51/11).

- [3] Child Pornography and Sexual Exploitation: European Forum for Child Welfare Position Statement, 3 (Nov. 1993).
- [4] Sanderson C, Zavodjenje djeteta, (Kako zastititi djecu od seksualnog zlostavljanja- smjernice za roditelje i ucitelje), prevod Zagreb 2005.
- [5] Tory J. Caeti, Sex Crimes, Part 1, Child Pornography, LETIN -16-40-102 Low Enforcment Treining Network, LLc 2009 .
- [6] Разговор со лица кои се вработени во полицијата во РМ и лица кои се вработени во судовите на РМ.